

De maatschappij investeert in terugkeer en bescherming van de otter. Foto Niall Benvie

Roep om beschermingsmaatregelen

Otters eisen veilige visfuiken

In de pers duiken regelmatig berichten op over verdronken otters in visfuiken. Hoe groot is dit probleem en wat moet er gebeuren? Het raadplegen van bronnen en navraag doen bij betrokken organisaties leverden onvoldoende heldere antwoorden op. Is meer helderheid te verschaffen?

Hans Bekker en Addy de Jongh

Voor 1980 was verdrinken in fuiken een belangrijke mortaliteitsfactor [10,7]. In Nederland was dat vanaf 1938 tot 1989 gemiddeld 43 % (N=249) en vanaf 1964 tot 1989 met het toegenomen verkeer 31 % (N=94)[6]. Het Herstelplan Leefgebieden Otter[9] meldt 96 geregistreerde dode otters (1965 – 1987) in ons land waarvan 26 fuikslachtoffers. Reuther (2002) beschrijft dat van de 5.000 gerapporteerde slachtoffers tussen 1951 en 2000 er 29% verdrinkingsslachtoffers waren. Hij merkt op dat in de loop der tijd het aandeel verkeersslachtoffers binnen het totaal van gemelde doodvondsten fors is toegenomen. Naast otters verdrinken in fuiken ook watervogels.

Recentelijker is tussen 2002 en half 2016 op ruim 200 dood gevonden otters in Nederland sectie verricht waarvan 9 vrijwel zekere gevallen van verdrinking (pers. mededeling Hugh Jansman). Eind april 2018 is een otter

verdronken in een illegale fuik. Drie otters verdronken zeker in visfuiken: één in een fuik geplaatst door Altenburg en Wymenga voor onderzoek en een ander in een fuik van een beroepsvisser[12] en één (april 2018) in een illegale fuik in de Wieden. De andere kregen het stempel dat zij hoogst waarschijnlijk verdronken zijn. In 2015 werd een driejarig otterwijfje dood gevonden bij Nieuwkoop; ook hier hoogst waarschijnlijk een verdronken dier. Waar het dier is verdronken is onduidelijk; het dode dier kan verplaatst zijn. In 2016 zijn twee dode otters gevonden in de Rottige Meente en in de Alde Feanen. In dezelfde periode zijn in De Wieden twee dode exemplaren gevonden. Deze vier slachtoffers zijn hoogstwaarschijnlijk verdronken.

Al is de verhouding tussen verdrinken en doodrijden van otters veranderd, niettemin is het aantal van 9 verdrinkingen opvallend weinig gezien de eerdere genoemde getallen. Zijn verdronken dieren minder zichtbaar?

Fuik met stopgrid. Foto Addy de Jongh

Fuiken

Een visfuik, opgehangen aan stokken, is een langwerpig, rond gebreid net met een aantal achter elkaar geplaatste kamers waartussen metalen ringen met daaraan trechtervormige netten; inkelingen. Vissen kunnen wel naar binnen maar niet naar buiten zwemmen. Staande netten geleiden vis naar de monding van de fuik. Om de paar dagen controleert de visser de fuiken om de vissen eruit te halen. Boven water is de locatie van een fuik gemarkeerd door een aantal lange stokken. In diverse gebieden zijn deze stokken voorzien van een kleurcode, behorend bij de fuikeigenaar. Het gaat in dit artikel vooral om palingfuiken, omdat dat de vissoort is waarop de meeste vergunningen zijn afgegeven. Bij een vergunning voor aal is de vangst van snoekbaars bijvangst, zij het financieel een zeer gewenste.

Veilig leefgebied Ons toekomstbeeld is dat er voldoende veilig leefgebied is met een rijke en gevarieerde visstand waarbij een 'ottervriendelijke' visserij kan gedijen. Daarom willen wij weten welke aspecten belangrijk zijn om slachtoffers door verdrinking waar mogelijk te voorkomen. Meer concrete vragen zijn:

1. Hoe is de huidige situatie in Nederland?
2. Zijn de de afgelopen decennia omstandigheden veranderd waardoor weinig informatie binnenkomt van de gemelde slachtoffers?
3. Gaat het hier om een verborgen probleem?

Om deze vragen te beantwoorden is onderzoek gedaan naar waar gevist mag worden, wat de regels zijn met betrekking tot het gebruik van mitigerende maatregelen (denk aan stopgrids, ontsnappingsluikjes of het aangepast plaatsen van fuiken) en hoe omvangrijk illegale visserij is.

Viswater en vissers Overal in het waterrijke Nederland zijn vissers aanwezig; het gaat dan om zowel beroepsvissers als sportvissers. Al neemt het aantal beroepsvissers op de binnenwateren de laatste jaren drastisch af, bij sportvissers gaat het om een omvangrijke groep; circa 600.000 mensen zijn aangesloten bij de landelijke vereniging Sportvisserij Nederland.

De kans dat een van de kant hengelende sportvisser een otter aan de haak krijgt kunnen we uitsluiten. Uit het verspreidingsonderzoek van de otter (NEM) blijkt dat de beroepsvisserij in vrijwel alle (potentieel) belangrijke otterleefgebieden met fuiken vist.

Waar en waarop beroepsvissers vissen is afhankelijk van de verkregen vergunning. De visrechthebbende van een water geeft deze vergunning en kan daar voorwaarden aan toevoegen. Veelal is dit de eigenaar van het water, maar een sportvissersfederatie kan zijn verkregen rechten doorgeven aan een beroepsvisser. De eigenaren van viswater zijn te verdelen over particulieren en diverse overheden.

Onder leiding van de visstandsbeheercommissie stellen visrechthebbenden van een gebied, de sport- en beroepsvissers, samen een visplan op. In dit plan beschrijven ze hun visserijbeheer met maatregelen voor de sport- en beroepsvisserij in een omschreven gebied. Een merengebied is qua visserij anders dan een rivier of een polder. Het IJsselmeer kent veel visrechthebbenden zonder specifiek nader aangeduid gebied en in een polderwater is één persoon rechthebbende. Veelal vissen sportvissers op witvis en beroepsvissers op paling of de tegenwoordig commercieel interessant geworden wolhandkrab.

Aanpassingen aan visfuiken Om te voorkomen dat otters in visfuiken terecht komen zijn er technische aanpassingen nodig. Zo voorkomt een metalen grid of voorhang- netje in de mond van de fuik (stopgrid) het inzwemmen van otters, maar ook visetende watervogels. Goed om verdrinking te voorkomen. Al kost het de visser extra inspanning en een deel van de gewenste bijvangst[8].

In Denemarken is plaatsing van stopgrids in visfuiken landelijk verplicht. Dat kennen we in Nederland niet landelijk. Bij de herintroductie van de otter waren de lokale vissers in NW Overijssel verplicht een stopgrid te plaatsen. In Friesland geldt deze verplichting voorlopig alleen voor eenvleugelige fuiken binnen een oeverzone van 100 m, op plaatsen waarvan Alterra heeft vastgesteld dat het om leefgebieden van otters gaat. In andere typen fuiken worden er geen stopgrids toegepast. In een aantal otterleefgebieden van It Fryske Gea en het Groninger Landschap moeten wel alle fuiken voorzien zijn van een stopgrid (i.c. de Alde Feanen in Friesland en het Zuidlaardermeer in Groningen). Bij constatering van otters in de Nieuwkoopse Plassen hebben de plaatselijke vissers op eigen initiatief direct hun visfuiken aangepast met stopgrids.

Andere aanpassingen aan fuiken, zoals een ontsnappingsspleet, zullen onderzocht worden [3]. De 12 binnenvissers in Friesland zijn actief bezig zijn om een ottervriendelijke visfuik te ontwikkelen. Door een spleet aan de bovenkant in de fuik zouden otters kunnen ontsnappen. In het Duitse Otter Zentrum (Hankebüttel) is onderzoek gedaan naar een dergelijke oplossing. Hieruit bleek dat otters een ontsnappingsluik en een ontsnappingsspleet of scheurnaad langs de fuikhoepel kunnen vinden en kunnen ontsnappen, maar niet zonder de nodige stress[1]. (Zie fo-

to's op pagina 6)
De plek van de fuik ten opzichte van de oever heeft invloed op het aantal verdrinkingen. Omdat otters zich vooral ophouden in of langs oevers is het in Denemarken verboden fuiken te plaatsen binnen 100 meter van de oever[4]. Aangetoond is[5,3] dat er meer verdronken otters zijn gevonden in fuiken dicht bij de oever (en in ondiep water) dan in verder weg geplaatste fuiken. Door de breedte van Nederlandse binnenwateren is dit weinig aan de orde. Het op afstand van de oever plaatsen van visfuiken is vooral van belang in meren en op het IJsselmeer. Helaas is juist op het IJsselmeer de huidige praktijk dat veel fuiken dicht bij de oever staan.
Muskusrattenbestrijders werken met metalen fuiken, kooien en zo genoemde schijnduikers,. Zij zijn verplicht in de keel van de fuik een ring met doorsnede van 9 cm te plaatsen waar otters niet doorheen kunnen[13].

Illegale fuiken Naast beroepsvissers, die legaal hun beroep uitoefenen, is er illegale visserij: visstroperij. Visstroperij is het zonder toestemming van de rechthebbende vangen van vis. Het gaat hier om het clandestien plaatsen van fuiken, veelal zonder gebruik van stokken die boven water uitsteken. Illegaal, dus over de omvang is weinig bekend. Illegaal is het ook als beroepsvissers buiten toegestane tijd of op plekken waar geen vergunning voor is, netten plaatsen.
Een driedeling in de omvang van stroperij:
• incidentele stroperij; vissen voor eigen consumptie.
• gelegenheidsstropers; met beroepstuig en de vangst aanbieden ter verkoop.
• grove stroperij; stroperij met kilometers net en tientallen tot meer dan honderd visfuiken voor de verkoop.
Uit rapporten over de illegale visserij in Nederland blijken ca. 50 "professionele" visstropers, 250 sporadische visstropers en 300 kleine visstropers actief te zijn[11].

Handhaving Het blijkt lastig om zicht te krijgen op het bestaan van regels voor het gebruik van mitigerende maatregelen. Niettemin is duidelijk dat in een flink aantal vigerende ontheffingen en visplannen geen aandacht is voor problemen met verdrinking van otters in fuiken. Regelgeving voor het visrecht is gedecentraliseerd en visrechten zijn versnipperd. Evengoed is het doden of verwonden van een beschermde soort als de otter verboden onder de Wet Natuurbescherming en dienen de Provinciebesturen toezicht te houden op het voorkomen hiervan. De Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA) doet controles op grove stroperij en gelegenheidsstropers. Sportvisserij BOA's controleren incidentele en gelegenheidsstroperij. Daarnaast zijn politie,

Visfuiken langs de oever. Foto Hans Bekker

BOA's van terrein beherende organisaties en omgevingsdiensten bezig met opsporing. Deze diensten werken nauw samen. Een gepakte stroper is zijn vistuig plus zijn eventuele vangst kwijt (ook dat wat thuis aanwezig is) en hij krijgt een boete. Boetes kunnen oplopen tot duizenden euro's. Sinds enkele jaren is palingstroperij een misdrijf.

Een vluchtige blik in kranten, websites en andere publieke meldingen leverde al over afgelopen 5 jaar een trieste oogst van 15 berichten van illegale visfuiken en gelukkig soms met betrapte stropers. Zowel particuliere stropers als beroepsvissers waren illegaal bezig; van Termuntenzijl tot Zeeuws Vlaanderen en van IJsselmeer tot Krammer Volkerak en qua aantal van één enkele fuik tot 110 fuiken. We hebben geen zicht op een centrale registratie en daarom ontbreekt kwantitatief inzicht in de aantallen. De website "snoekbaarsvissers.nl" leert echter dat het geen denkbeeldig probleem is

Bevindingen Onze belangrijkste bevindingen zijn:

1) In Nederland verdrinken otters in fuiken. Het lijken er negen te zijn, op een totaal van 200 onderzochte dode otters. Dit nog afgezien de vermelde recente vondst in de Wieden. Onbekend blijft hoeveel verdronken dieren ongemeld blijven.
2) Verdrinking van otters in fuiken is te voorkómen; dus dit is op te nemen in wetgeving. Sommige van de –innovatieve– maatregelen vraagt nog toetsing. Onderzoek in Friesland is daar op gericht.
3) Overal in Nederland gebruiken beroepsvissers fuiken in leefgebieden van otters; ook waar het een Natura 2000 gebied betreft. Regelgeving bestaat, maar consequent beleid ontbreekt om ottervriendelijke fuiken te verplichten.
4) Feit is dat er illegale visserij is en het sterke vermoeden bestaat dat deze omvangrijk is. De urgentie van handhaving kan niet genoeg benadrukt worden.
5) Hoe groot exact het probleem van verdrinking door otters is op populatieniveau blijft vooralsnog onbekend, maar het is naast verkeer de hoofddoodsoorzaak van otters. Dit probleem dient daarom ondervangen te worden om de gunstige staat van instandhouding van deze wettelijk beschermde diersoort te garanderen. Provincies zijn verantwoordelijk voor dit toezicht.

Ontsnappingsspleet gesloten (boven) en geopend (onder). Foto's Addy de Jongh

De maatschappij investeert in de herintroductie en bescherming van otters. Het gaat dan om investeringen in natuurherstel in het algemeen (waterkwaliteit, oeverbeheer, visstand, etc.) en om het oplossen van infrastructurele (wegen en stuwen) knelpunten. In dat licht is het logisch dat verdrinking als mortaliteitsfactor aandacht krijgt. Een landelijke verplichting van het gebruik van stopgrids en/of andere maatregelen om effectief verdrinking van otters te voorkomen is dan ook zeer gewenst. Dit vraagt actie van zowel beleidsmakers, eigenaren van viswateren, vissers als van handhavers. Dat moeten we als maatschappij erkennen en mogelijk maken! Het melden van verdachte fuiken is zeer gewenst. De extra ogen van velen aanwezig langs en op wateren (natuurvorsers, sport- en beroepsvissers) kunnen hierbij van groot nut zijn.

Hans Bekker is voorzitter van Calutra, Werkgroep Bever en Otter van de Zoogdiervereniging. Addy de Jongh is directeur van

Verdronken otter in illegale fuik. Foto Ronald Messemaker

Noodkreet van Johann Prescher en Ronald Messemaker (NM) 18 april 2018

"Pislink word je hier van! Hoe duidelijk wil je het hebben dat illegale fuiken een probleem zijn voor onze natuur, die we met hart en ziel proberen te beschermen. Hier een otter die een verdrinkingsdood cadeau kreeg van de plaatser van deze illegale fuik hier in de Wieden. Walgelijk! Dit gebeurt vaker dan we zien. Dit moet stoppen!"

ZOOGDIER DIGITAAL